

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»**

**ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ
на тему:
«Формування стратегій сталого розвитку
фермерських господарств»**

**Нечитайлло Вероніка Володимирівна,
к.е.н., ст.н.с.**

Метою дослідження є розробка нових, удосконалення та подальший розвиток наукових положень і практичних пропозицій щодо формування стратегій сталого розвитку фермерських господарств.

Об'єктом дослідження визначено формування стратегій сталого розвитку фермерських господарств. Поглиблені дослідження здійснено на матеріалах фермерських господарств Черкаської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів формування стратегій сталого розвитку фермерських господарств.

Рис. 1. Мета, об'єкт і предмет дослідження

Визначені завдання відповідно до мети дослідження

- ✓ узагальнити наукові погляди на сутність категорії сталості та теоретичні засади формування стратегії сталого розвитку фермерських господарств;
- ✓ розробити методичні підходи з оцінювання сталості розвитку фермерських господарств;
- ✓ оцінити сучасні умови і стан формування стратегій сталого розвитку фермерських господарств;
- ✓ визначити показники і фактори ефективності;
- ✓ обґрунтувати стратегії та перспективи сталого розвитку фермерських господарств;
- ✓ розробити пропозиції щодо активізації діяльності фермерських господарств з метою забезпечення їх сталого розвитку;
- ✓ обґрунтувати пропозиції щодо використання фермерськими господарствами можливостей державної підтримки їх сталого розвитку.

Рис. 2. Завдання наукового дослідження

уверше:

❖ з'ясовано, що оскільки інноваційно-інвестиційні процеси в сільському господарстві характеризуються нерівномірністю та циклічністю, а досягнення умов конкурентоздатності продукції потребує додаткових інвестицій, слід загальнопоширене тлумачення терміна «сталий розвиток сільськогосподарського підприємства» доповнити ознаками хвилеподібності такого розвитку і необхідності розширеного відтворення;

❖ запропоновано розглядати стратегію сталого розвитку фермерського господарства як систему стратегічних цілей і заходів, досягнення яких дозволяє йому в довгостроковому періоді забезпечувати процес відтворення виробництва, капіталу, а також економічних відносин з власниками земельних ділянок, матеріально-технічних, фінансових, інвестиційних та інших ресурсів і праці, для забезпечення конкурентоздатності продукції, прийнятного рівня прибутковості виробництва і забезпечення особистих потреб фермерів і членів їх сімей;

удосконалено:

❖ класифікацію ознак формування і розвитку фермерських господарств через доповнення її чотирма новими ознаками – за місцем в інноваційному процесі, видом сталості, типом відтворення капіталу та участю в інтегрованих та інституційних формуваннях, а також вилучення трьох укрупнених організаційно-економічних, соціально-економічних і організаційно-правових аспектів, що дасть змогу удосконалити систему моніторингу процесів формування реалізації стратегії розвитку цих господарств;

❖ підходи до стратегічного управління фермерськими господарствами шляхом поділу їх на шість таких груп: виражено сталі, середнього рівня сталості, умовно сталі, з переважанням несталості, виражено несталі та несталі з ознаками банкрутства, виділення у складі зазначених груп підгруп господарств, де забезпечуються соціальні ефекти і екологічні витрати, а також розроблення для них спеціальних стратегій розвитку;

❖ методичні підходи до оцінки рівня сталості фермерських господарств з використання показників трьох груп, що характеризують рівень ефективності господарства, темпи відтворення їхнього капіталу і зміни значень показників виробництва та збуту продукції в динаміці, а також застосування в оцінках ефективності стратегії розвитку методології проектного аналізу;

набули подального розвитку:

❖ пропозиції щодо формування стратегій переважаючого розвитку фермерських господарств на основі нових технологічних укладів, які забезпечують підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та ефективності її виробництва шляхом запровадження нано-, біо- і ем-технологій, а також освоєння комбінованих інноваційних технологій, досягнень генної інженерії та молекулярної біології;

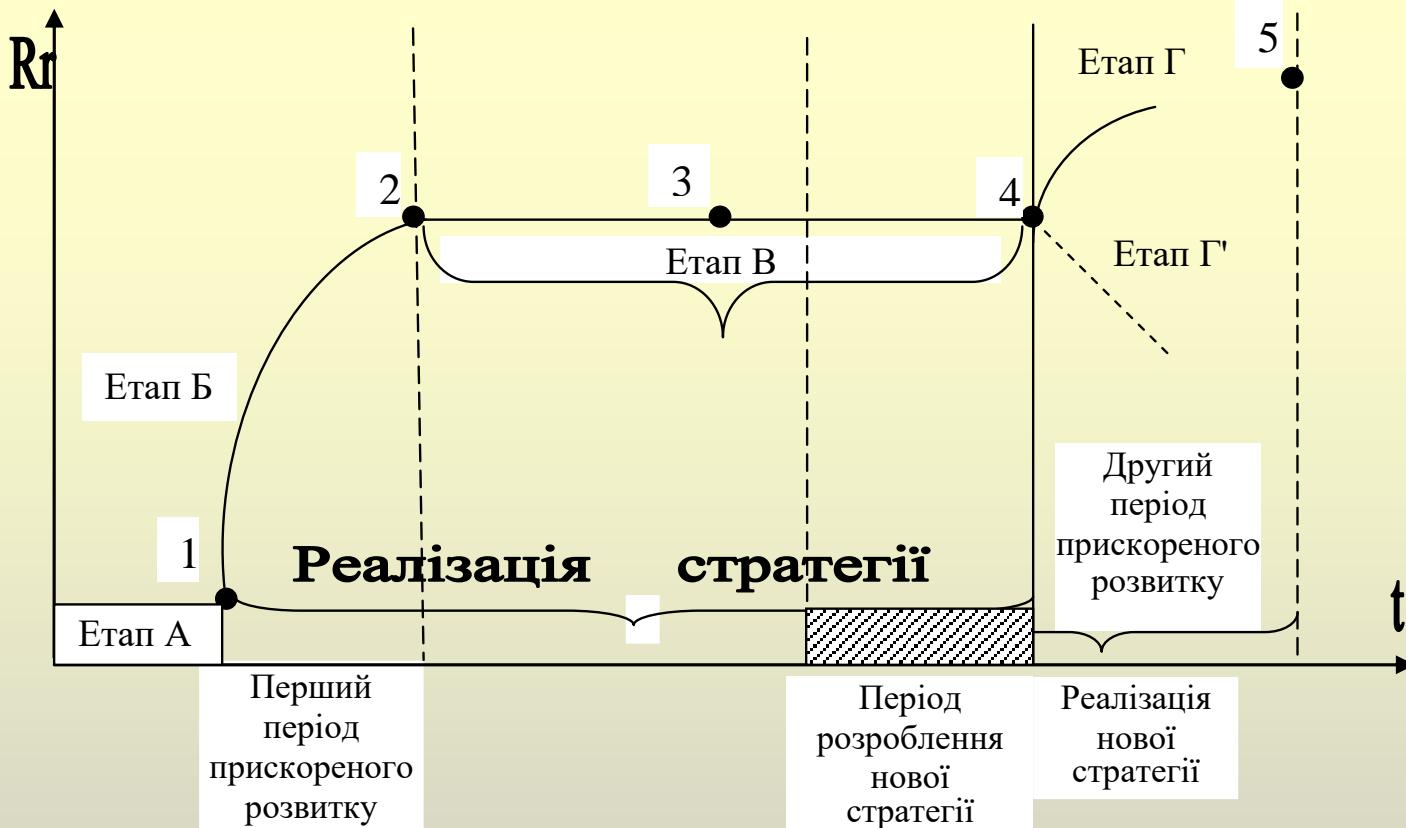
❖ схема формування стратегії сталого розвитку фермерських господарств, яка передбачає послідовне встановлення базових засад, місця, ролі та особливостей забезпечення такого їх розвитку, визначення індикаторів стратегії, узгодження стратегічних цілей і напрямів із загальною стратегією розвитку аграрної сфери та визначення можливостей отримання бюджетної підтримки, удосконалення взаємовідносин з місцевими органами управління та іншими учасниками, а також моніторинг і коригування індикаторів стратегії сталого розвитку фермерського господарства.

Рис. 3. Наукова новизна одержаних результатів дослідження

Рис. 3. Типи відтворення у фермерських господарствах за яких може забезпечуватися конкурентоздатність їх продукції

Джерело: розробка автора.

де: **Rr** – рівень розвитку, **t** – період розвитку; **етапи формування стратегії** – проектування стратегії і прийняття рішення щодо її реалізації (А), досягнення значень стратегічних індикаторів (освоєння стратегії) (Б), стабільного розвитку фермерського господарства (В), освоєння нової стратегії (Г), можливого спаду (Г'); **періоди розвитку** – прискореного розвитку (1-2), стабільного розвитку (2-4), можливого спаду за відсутності нової стратегії розвитку або період прискореного розвитку; **точки** – підготовка до реалізації стратегії (1), досягнення стратегічних індикаторів (2), можливе коригування стратегічних орієнтиру (3), початок реалізації нової стратегії (4) і досягнення стратегічних індикаторів нової стратегії (5).

Рис. 4. Схема поетапного забезпечення сталого розвитку фермерських господарств у процесі стратегічного управління ними

Рис.5. Класифікаційні ознаки фермерських господарств для цілей формування стратегій їх розвитку

Рис. 6. Схематичний підхід до побудови стратегій фермерських господарств

1. Досягнення рівня сталого розвитку фермерських господарств на основі спеціальних стратегій

Фермерські господарства за рівнем сталості	Характеристика господарства за рівнем сталості	Доцільний вид стратегії
Виражено сталі	<p>Активні процеси виробництва продукції, ресурсів, капіталу та економічних відносин, що у тривалому періоді забезпечують конкурентоздатність продукції, його активну операційну, інвестиційну та інші діяльності і окупність витрат.</p> <p><i>Екологічна і соціальна складова</i></p>	Стратегія зростання
Середнього рівня сталості	<p>Усі зазначені переваги виражено сталих фермерських господарств забезпечуються неповною мірою.</p> <p><i>Екологічна і соціальна складова</i></p>	Стратегія активізації діяльності
Умовно сталі	<p>Не мають збитків, але їхні прибутки у динаміці суттєво не змінюються.</p> <p><i>Екологічна і соціальна складова</i></p>	Стратегія набуття стану постійної сталості
З переважанням несталості	<p>Характеризуються зниженням ефективності діяльності господарств, яка виявляється у відносному зменшенні дохідності капіталу, збільшення тривалості операційного циклу господарства, збільшення середньої вартості зобов'язань.</p> <p><i>Соціальна складова</i></p>	Стратегія підвищення рівня сталості
Несталі	<p>Виникає фінансова нестабільність і проблеми з готівкою</p>	Стратегія підвищення інвестиційної привабливості та фінансового оздоровлення підприємства
Несталі з ознаками банкрутства	<p>Господарства, що вчасно не можуть сплачувати борги, а темпи зростання витрат перевищують темп збільшення грошових надходжень</p>	Стратегія упередження банкрутства та відновлення платоспроможності господарства

Джерело: дослідження автора.

Відповідно до запропонованого поділу фермерських господарств за рівнем сталості основні показники розвитку доцільно оцінювати до нижченаведених шкал від одного до шести:

- 1) показники ефективності відповідно за місцем у шкалі – найвища, середня, низька, незначна збитковість, середня збитковість (не перевищує обсяг амортизації) і високий рівень збитковості;
- 2) середньорічний темп приросту капіталу відповідно за місцем у шкалі – високий ($>10,0\%$), середній ($4,0–10,0\%$), низький ($1,0–3,0\%$), незначне скорочення (від $-1,0$ до $-2,0\%$), середній рівень скорочення (від $-3,0$ до $-7,0\%$) і значне зменшення капіталу ($>-7,0\%$);
- 3) зміна значень показників випуску продукції в стратегічному періоді у відсотках до попереднього періоду відповідно за місцем у шкалі – значні темпи приросту ($>6,0\%$), вище середнього (3-6%), середні темпи приросту ($2,0–0,0\%$), незначний спад (від -1 до $-2,0\%$), помірні темпи спаду (від $-3,0$ до $-5,0\%$) і значний спад (понад $-5,0\%$).

2. Розрахункові показники ефективності

	Показник	Формула розрахунку
1	Вартість основних засобів на 1 га, грн	Основні засоби/Площу землі ФГ (ОЗ/S3)
2	Вартість основних засобів на 1 працівника, грн	Основні засоби/Кількість працівників ФГ (ОЗ/КПфг)
3	Вартість оборотних засобів на 1 га, грн	Обороні засоби/Площу землі ФГ (ОБк/S3)
4	Вартість оборотних засобів на 1 працівника, грн	Оборотні засоби/Кількість працівників ФГ (ОБк/КПфг)
5	Співвідношення між основним і оборотним капіталом	Оборотні засоби/основні засоби х 100% ((ОБ к/ОЗ)*100%)
6	Витрати на 1 га, грн	Σ Витрати/Площу землі ФГ (Σ В/S3)
7	Вартість людського капіталу	Σ заробітної плати з нарахуваннями 1 працівника х 12 місяців + чистий дохід ФГ/12 місяців
8	Загальна сума капіталу	Σ (земельного, основного, оборотного і людського капіталу)

Рис.7. Економічні взаємовідносини за ознакою збалансованості рівнів дохідності учасників фермерського господарства

Рис.8. Динаміка чисельності фермерських господарств за період з 2012 по 2017 рр.

3. Розподіл фермерських господарств за розміром сільськогосподарських угідь, 2017 р.

Показник	Кількість фермерських господарств		Площа с.-г. угідь	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. га	у % до загальної площи с.-г. угідь
Господарства, що мали с.-г. угіддя, у т.ч. площею, га	30769	90,1	4580,1	100
до 1,0	127	0,4	0,1	0,0
1,1-3,0	1260	3,7	2,9	0,1
3,1-5,0	1537	4,5	6,5	0,1
5,1-10,0	2410	7,0	18,9	0,4
10,1-20,0	3635	10,6	56,4	1,2
20,1-50,0	10602	31	401,6	8,8
50,1-100,0	4154	12,2	297,8	6,5
100,1-500,0	4939	14,5	1144,5	25,0
500,1-1000,0	1192	3,5	863,8	18,0
1000,1-2000,0	644	1,9	894,8	18,3
2000,1-3000,0	163	0,5	400,2	8,7
3000,1-4000,0	46	0,1	158,2	3,5
більше 4000,0	60	0,2	361,4	7,9
Господарства, що не мали с.-г. угідь	3368	9,9	x	x

4. Рівень рентабельності сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах

Показник	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зернові та зернобобові	19,5	9,3	24,2	38,6	38,0	27,9
Соняшник	45,4	35,7	40,2	71,5	64,4	41,2
Буряки цукрові фабричні	14,2	8,2	20,9	16,1	32,7	20,0
Культури овочеві	11,7	22,1	20,3	43,8	21,2	19,5
Картопля	-4,2	23,0	26,1	21,5	13,0	28,9
Плодові та ягідні	8,6	22,7	48,4	66,2	47,5	36,1
Виноград	62,9	33,4	-14,7	38,2	61,7	51,3
Молоко	4,9	21,4	19,7	20,5	23,3	25,9
ВРХ на м'ясо	-7,1	-13,7	-10,1	3,3	-0,1	-2,1
Свині на м'ясо	-2,5	-5,0	1,0	2,4	-1,2	-6,7
Вівці та кози на м'ясо	-13,7	-2,6	-14,0	-2,9	6,0	-15,1
Птиця на м'ясо	13,4	3,4	2,6	10,2	2,3	3,5
Яйця курячі	-	-	-	-	-	14,1

5. Нормативна потреба у виробничих засобах необхідних для фермерського господарства у якого в обробітку 5 га землі (спеціалізація зернові, овочі відкритого ґрунту)

Показник	тис. грн
Трактор ХТЗ 3512	284,0
Двокорпусний плуг	10,0
Культиватор – ширина захвату 2,5 м	60,6
2 кільчасто-шпорові котки	200,0
Зернова сівалка СЗ 3,6	235,0
Овочева сівалка СО 3,5	100,0
Обприскувач навісний 400л	15,0
Комбайн оренда (від 500 на 1 га)	2,0
Вантажний автомобіль (ГАЗ-53), що використовувався	195,2
Загальна вартість виробничих засобів	
	1101,8 тис. грн

6. Нормативна потреба у виробничих засобах необхідних для фермерського господарства у якого в обробітку 20 га землі (спеціалізація зернові та соя)

Показник	тис. грн
Трактор МТЗ 82	520,0
Сівалка СЗ 3,6	235,0
Культиватор КПС 4 У	60,0
3 одиниці кільчасто-шпорових котків	300,0
Обприскувач ОП 2018	206,0
Плуг ПЛН 3,35 навісний трьохкорпусний	60,0
Комбайн оренда	11,0
Вантажний автомобіль (Газ-53), що використовувався	195,2
Ангар 200 м2	200,0
Загальна вартість виробничих засобів 1787,2 тис. грн	

7. Нормативна потреба у виробничих засобах необхідних для фермерського господарства у якого в обробітку 50 га землі (спеціалізація – зернові, соняшник, соя та ріпак)

Показник	тис. грн
Трактор Т 150 К	1500,0
Плуг ПЛН 3,35	60,0
Трактор МТЗ 82	520,0
3 одиниці кільчачо-шпорових котків	300,0
Плуг ПЛН 5,35	150,0
Сівалка зернова СТЗ 3,6	270,0
Культиватор КПС 3,6	63,0
Зчіпка С11+9 борт(середній)	100,0
Обприскувач ОП 2018	206,0
Комбайн «Славутич»	2 390,0
Вантажний автомобіль (ГАЗ 53), що використовувався	195,2
Ангар 500 м2	500,0
Загальна вартість виробничих засобів	
	6254,2 тис. грн

8. Типи стратегій розвитку, що реалізують обстежені фермерські господарства Черкаської області

Група фермерських господарств за рівнем сталості*	Тип стратегії розвитку, що реалізується	Кількість господарств у групі		Норма прибутку, %
		одиниць	%	
Виражено сталі	Зростання	11	33,3	14,5
Середнього рівня сталості	Активізації діяльності	14	42,4	12,9
Умовно сталі	Набуття стану постійної сталості	6	18,2	11,7
З переважанням несталості	Підвищення рівня сталості	2	6,1	4,7
Усього	x	33	100	x

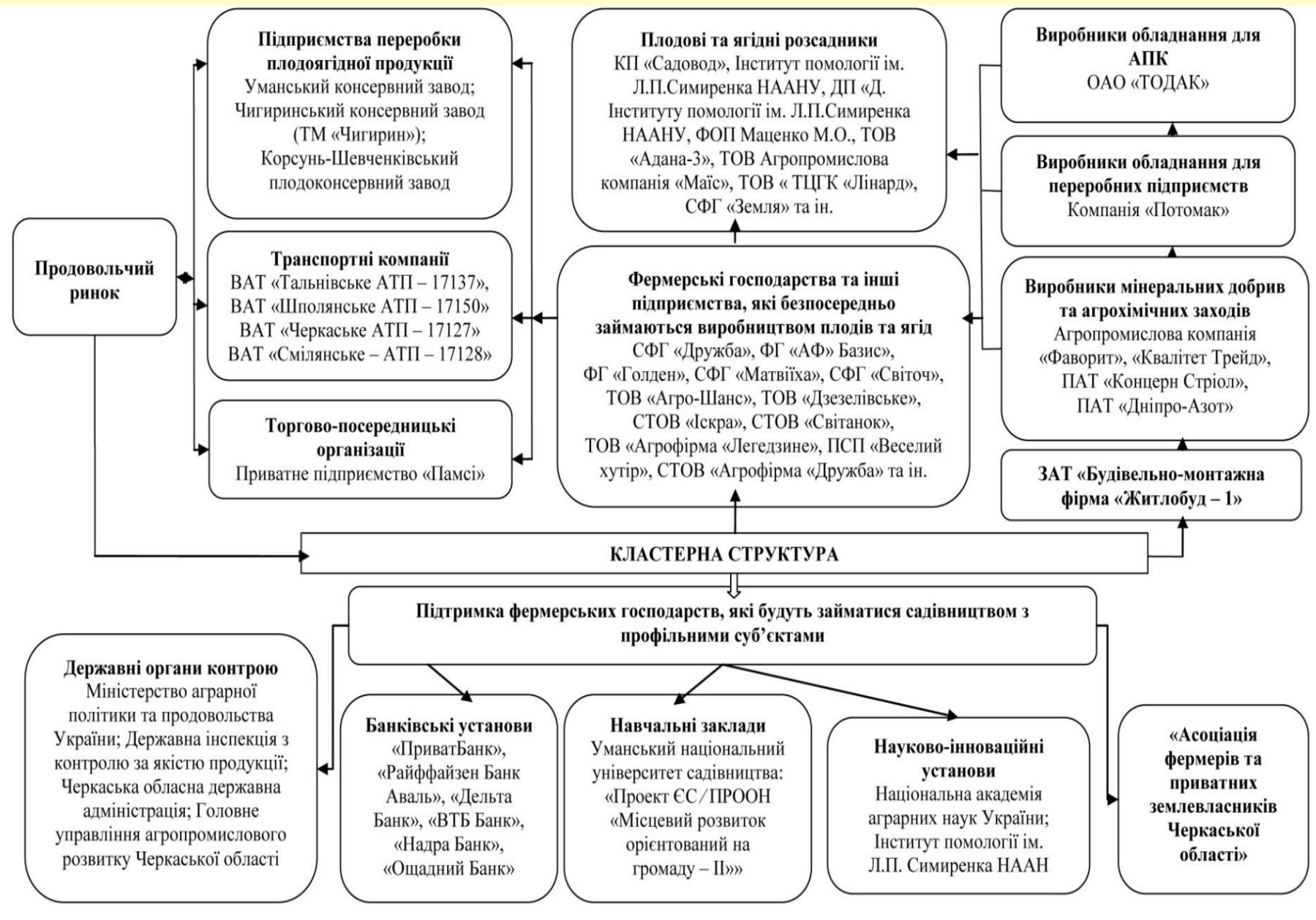

Рис. 9. Кластерна модель для фермерських господарств плодоягідної продукції на регіональному рівні

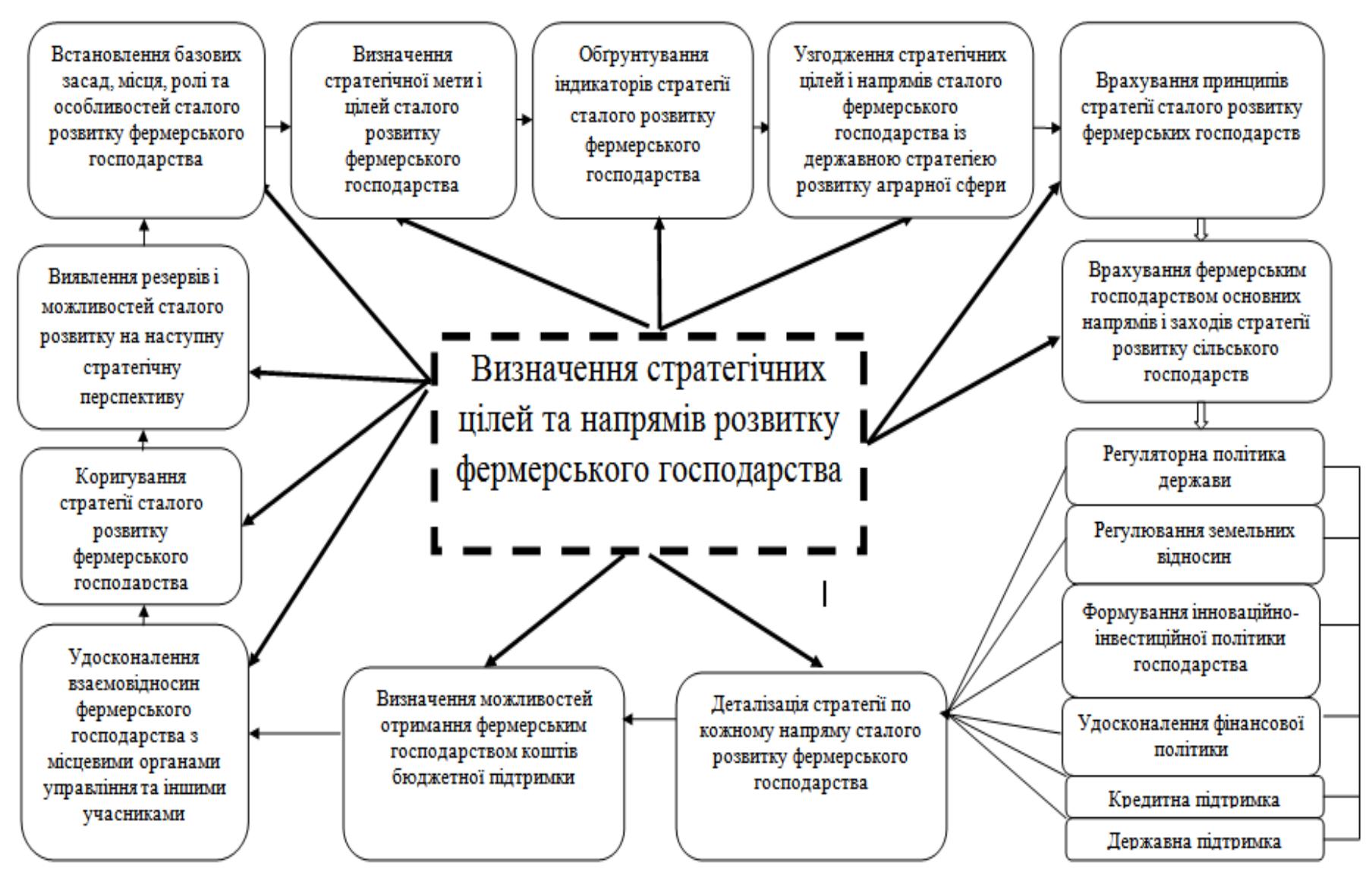

Рис.10. Визначення стратегічних цілей та напрямів розвитку фермерських господарств

Дякую за увагу!